

Vaara-Karjalan kylät kulttuuriansa elvyttämässä

Tero Mustonen yhteistyössä KUULTO –hankkeen ja Kulttuurikulkureiden kanssa

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankeessa 2011-2013 käynnistettiin uusia kylätoimia Kolin, Herajärven, Selkien, Mönnin, Paiholan, Jakokosken, Kunnasniemen, Puntarikosken ja Alavi-Jukajärvi –kylien suunnalla. Vuonna 2012 kyläyhteistyötä laajennettiin KUULTO – hankkeen kanssa yhteistyössä.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhankealueella on ainakin kolme merkittävää aluetta – Höytiäinen, Vaara-Karjalan kyläalueet Kolille asti, sekä Pielisjoen ja Selkie-Mönnin yhteisalue.

Vaara-Karjalan kulttuuriperintöhanke tukee kylien omaa kulttuuria, mutta tavoilla, jotka elvyttävät jo lähes unholaan painuneita todellisuksia. Hankkeen alueella on hyvin laaja kirjo paikannimistöön 'tallennettuja' tarinoita – maisemassamme elää saamelainen, karjalainen ja savo-karjalainen aika nykyisyyden rinnalla. Uusiakin paikannimiä muodostuu, kuten Paiholassa on käynyt: Kuusikuja mennee näin, niin tässä on Pirkonpuro, Kerosen Pirkko sorttas sitä aina kaikki kevvät, että vesi ei tuu kellariin. Alotti tuossa maaliskuulla ja sorttas sitä toukokuun loppuun ja lumet tiputtel katolta vielä. Ei sillä oo mittään [vanhaa nimeä], se on oja vaan siinä, mutta nyt on Pirkonpuro kuohunnu koskena siinä koko kesän, kommeen näkönen ollu.

Hankkeessa järjestettiin kylissä tapahtumia, joissa paikallisia asukkaita rohkaistiin kertomaan paikannimistöön ja maisemaansa liittyviä tarinoita. Jokaisen kyläillan aluksi kerrotaan esimerkkejä muista kylistä, jotta kynnys tarinointiin mataloituu.

Selkien ja Mönnin kylät

Selkien alueella kylän paikannimiin liittyvät tarinat – lyhyesti *tarinallinen maisema* – on onnistuneesti elvytetty ja siirretty nykypolvelle. Niistä kertominen on samalla kulttuurimme siirtämistä. Käytänteet 2008-2012 Selkieltä osoittavat, että paikannimistöön liittyvien tarinoiden kertominen ja kuunteleminen kerää laajan yleisön kylällä – mikään ei estä myöskään uusien paikannimien käsittelyä ja tämän ajan tarinoiden mukaan ottamista. Samalla kyläläiset ymmärtävät ympäristöään ja historiaansa paremmin. On tärkeää saada paikannimien merkitykset kirjoihin ja kansiin, mutta vielä merkityksellisempää on kerrotun, suullisen perinteen elpyminen. Yhdessä kunnan kanssa hankkeessa järjestettiin erilaisia tarinailtoja talven 2012-2013 aikana.

Paiholan kuvataidekurssin osallistujien näkemyksiä omasta maisemastaan.

Kuvat: Anja Turunen, Kulttuurikulkurit

Paiholan muistin ja menetyksen paikat

Paiholassa, Pielisjoen rannalla, sovelsimme kokonaan uutta ajattelua. Aluksi järjestettiin paikannimiin liittyviä tarinoita. Siellä kylän vanhimmat ja nuorimmat sukupolvet kohtasivat ja paikkoihin liittyviä tarinoita taas kerrottiin.

Tämän jälkeen halusimme Paiholan kyläyhdistyksen kanssa kokeilla vielä pidemmälle menevää perinteen uudistamista. Osa paikannimistä oli jäänyt vesivoiman alle, ja ne olivat vaarassa jäädä unholaan. Lisäksi Paiholassa on pyydetty maailmankin mittapuulla ainutlaatuista järvihoitoa, joka on vesivoimaloiden rakentamisen jälkeen äärimmäisen uhanalainen. Syntyi ajatus siitä, että kylä maalaa omaa historiaansa ja paikkojaan. Eräs mies muisteli vuoden 1977 lohnen tutkimuspyyntiä sanoen *vuonna -77 meittä äidin kanssa pyyettiin just naita kutulohia, kaks me vain saatiin tuosta Kuurnan voimalaitoksen [kohdalta], se oli hurjaa hommaa, kun se marraskuussa, kun pimmeen aikaan lähetettiin, aamulla neljän aikaan lähetettiin .... ja sit me vietiin tuonne kalanviljelylaitokselle lypsettäväks. Toinen koukkuleuka oli ja sieltä saatiin semmonen lahjauistin, kun se vietiin lypsettäväks... niin sen verran mulla on lohennyynnistä kokemusta.*

Niinpä keväällä 2013 yhdessä Kontiolahden Kulttuurikulkureiden kanssa järjestimme maalauskurssin, jossa inspiraatiota antoivat Matti Pihlatien valokuvat Paiholan seudusta ja Pielisjoesta.

Kyläläiset maalasivat paikkojaan, ja lapset, jotka olivat kursseilla mukana, maalasivat omia lähireittejään ja heille tärkeitä paikkoja Paiholassa. Paikannimet ovat edelleen hyvin merkityksellisiä monille paikallisille. Kuten eräs kylän nainen totesi: *Lukonniemessä on meidän laavu.*

Muistin paikat tuovat kokemuksia esille. Anssinpurosta sanottiin, että *siinä sitä tuli opeteltua ne uimisen alakeet, vesi oli puhasta, kun se kokoajan kato virtas, iilimato aina uiskentel siellä, mutta ei niistä ollu haittaa.*

Toimintaan osallistuneet lapset kertoivat omista paikkamaalauksistaan seuraavaa:

Jaana ja Jenni:

"Meidän työssä on tuo iso keltainen löntti on pelto ja sit sen ympärillä on mehtää ja sit siinä on Suontauksentie, mennee tuossa keskellä. Ja sit mie oon Jenni ja täällä tien oikealla puolella on Ahokalan koulu ja Kostilantie on täällä koulun yläpuolella ja sit siellä on taas lisää peltoa ja miun talo ja sit tossa on tommosta kuusijuttua."

Elina:

"Mie on Elina ja miulla on hauskaa kotona ja sit on naapureissa ja serkkujen luona. Koulussakin on välillä hauskaa. Sitten mun Lieksan mummolassa ja sitten on muulla kaikissa muissa paikoissa mitä meillä on. Sitten on kaikissa puissa kiva kiipeillä, vuorilla kiva laskea ja sitten on kiva käydä kaikissa metissä leikkimässä ja käydä pelloilla ajelemassa autolla."

Ida:

"Mie oon lida ja mie näytän miun työtä. Tossa on leikkimökki, jossa mie tykkään olla ja sen vieressä on yks miun lempipuu ja sit sen vieressä on kiikku ja sitten täs on talo ja sit täällä on mettää ja tossa on tie missä mie kävelen."

Anni:

"Miun nimi on Anni ja täällä on miun koti ja sitten tuolla on sairaala ja koulu. Ja täällä on majoja ja täällä on joki ja sitten täällä on naapureitten taloja ja peltoja on tuolla."

Kylätoiminnan päätteeksi huhtikuussa 2013 oli taidenäyttely, joka sai suuren suosion. Näin siis muistettun ja unohdetun käsittely kyliemme elämässä sai aivan uusia muotoja, kun kylä maalasi, ja siten käsitteli menetyksen ja muutoksen teemaa. Tarinoita alkoi pursuta - tarinallinen maisema Paiholassa on elossa.

Puntarikoski ja Kunnasniemi

Lokakuussa 2012 järjestettiin Puntarikosken ja Kunnasniemen alueella laaja kylätapahtuma. Sen keskiössä olivat paikannimet ja niihin liittyvät tarinat. Esimerkiksi Höytiäisen Katinsaaresta kerrottiin illan aikana, että *Katinsaaren synnystä [kerrotaan] sellaista tarinaa, että venäläiset kasakat ottivat tämän Kati -nimisen henkilön vangiksi ja Kati, tai oisko ollu Katri, sitä mä en tiä, niin hän pääsi karkaamaan ja hän ui kuulemma tarinan mukaan tuonne saareen. Sieltä sitten kylläkin nämä venäläiset kasakat hänet löytivät ja surmasivat tarinan mukaan. Tästä olis saanu nimensä tämä Katinsaari. Täällä on semmonen käsitys, että ne on vieneet täältä maalta sen sinne saareen, ja sieltä on se Kati päässy, ja on Katinniemi ihan tuolla. Ja ennen penskojakin peloteltiin siitä, että siellä on Katin pää, että lapset ei uimaan esimerkiks sinne männeet.*

Vesivoiman vaikutukset heijastuvat myös näillä kylillä. Osa maisemasta on muuttunut, jopa tuhoutunut vesirakentamisen seurauksena. Esimerkiksi kahlitun Puntarikosken osalta kuultiin, että *[ennen valjastusta kosken] jymy kuulu ja aikamoinen sumukin tuli siihen, sen verran kovat tuli kuohut. Sehän oli se Puntarikoski hirmunen kalavesi. Siellä oli kalanviljelylaitos ja sitten, siellä oli uittohommat. Sitten oli niitä paikannimiä, siinä ol Surmankivi siinä koskessa. Siihen oli tarinan mukkaan pari helsinkiläistä kalastajaa hummauttanu venneellä ja ne hävis sinne koskeen. Mutta se on nyt tietysti hävinny siitä, kun se oli kanavan alla, ne paikat. Sitten oli Mustapyörre, sen niminen paikkaki siinä nykyisen voimalaitoksen vähän yläpuolella, kun meni vesi kovaa vauhtia. Tuli semmonen suvantopaikka. Siinä irtopölkky uiipi rinkiä, joskus aikonaan. Siinä oli kyläläisten pyykkipaikka. Kävi vaimo pyykkillä huuhtomassa, just kun oli vähemmän virtaa. Kun se vesi lähti rinkiä, suvantopaikka ja lähti toiseen koskeen alas. Se on kyllä aika mielenkiintonen kysymys, kun koski oli semmonen, että nykyaikaan ei varmaan rakennettas enää semmosta. Mut kyl siihen aikaa. Kun ne kuivatti se jokipohjan, niin sinne jäi hirveästi kallaa. Ne voimalaitoksen tekijät, niin nehan säkillä kantelivat niitä, pyytivät niitä, pohjassa jäi semmosia lammikoita, kalat jäi mottiin.*

Herajärvi

Herajärvellä esiteltiin muualla tehtyä paikannimistö- ja kylätoimintaa marraskuussa 2012. Käytiin läpi Herajärven ympäristön paikannimiä ja kuultiin paikallisten tarinoita. Tämän jälkeen sovittiin, että vuosien 2013-2014 aikana yhteistyötä syvennetään kylätapahtumien ja toiminnan tarkentuessa.

